

A n n o t a t i o n

The article considers the place of reflective skills in the structure of didactic training elementary school teachers.

Key words. Didactic elementary school teacher training, didactic readiness, didactic skills, reflective skills; retrospective, prospective, situational, intelligent, communicative, cooperative, personal reflective skills.

*Луцан Н.
Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаника*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В статті розглядаються проблеми екологічного навчання та виховання учнів початкової школи.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура, екологічна освіта, екологічна свідомість, краєзнавча, природознавча, природоохоронна компетенція.

Природне середовище було, є і буде незмінним партнером людини в її повсякденному житті. Ми черпаємо із скриньки природи всі наші багатства. Природа, її краса і велич залишаються нашим головним скарбом, нашою святинєю, якій невідвладні час.

В останні десятиріччя вплив людини на природу став дуже великим і, що головне, практично не контрольованим, незворотнім і майже не прогнозованим.

Екологічна культура, екологічна свідомість і мислення суспільства стають провідними компонентами нової парадигми розвитку цивілізації. Формування у підростаючого покоління нової культури ставлення до природного середовища – одне з найважливіших завдань сьогодення. Для досягнення цивілізованого підходу до процесів взаємодії суспільства і природи необхідно два важливих чинники – екологічна політика та екологічна свідомість. Розв'язанню проблем екологічної кризи допоможе тільки екологічно вихована людина. Суспільству сьогодні потрібні екологічно виховані, екологічно грамотні і культурні люди.

Гострота сучасних екологічних проблем висунула перед педагогічною теорією і шкільною практикою завдання великої економічної і соціальної ваги: виховання молодого покоління в дусі бережливого, відповідального ставлення до природи, захисту і відновлення її багатств.

Мета статті – привернути увагу до проблеми екологічного виховання та навчання учнів початкової школи.

Низка здійснених психолого-педагогічних досліджень була присвячена окремим аспектам екологічної освіти і виховання школярів різних вікових груп: формування естетичного ставлення до природи (Н. І. Бутенко), формування мотивів природоохоронної діяльності (Н. В. Жук), формування екологічного мислення (В. П. Каленська), виховання ціннісного ставлення до природи (О. О. Колонькова, Т. Ф. Юркова), формування активної екологічної позиції (О. М. Лаберна), формування екологічної культури (С. Г. Лебідь, О. Л. Пруцакова), формування екологічного світогляду (Н. В. Немченко) та ін.

Держані документи (національна програма “Освіта”, “Діти України” та “Концепція екологічної освіти в школах України”) орієнтують педагогів на усвідомлення цілей та завдань екологічного виховання підростаючого покоління.

Дослідниками (Е. І. Залкінд, П. Г. Саморукова, Н. Ф. Яришева) нагромаджений педагогічний досвід з проблеми формування екологічної культури, де вироблені окремі підходи до закономірностей ознайомлення дітей з природою, формування ставлення до природи (Б. Г. Грецова, М. К. Ібрагімова, З. П. Плохій, Г. С. Марочко), вивчення взаємозв'язків у природі (С. М. Ніколаєва, Є. Ф. Терентьева, І. А. Хайдурова), виявлення ролі пізнавальної діяльності в формуванні екологічної культури (Н. І. Ветрова, В. І. Логінова, Л. М. Манєвцева, А. К. Матвеева). Ученими (І. Г. Суравегіна, В. М. Синкевич, Г. П. Волошина) розкрито зміст екологічного виховання молодших школярів у позакласній роботі, в процесі вивчення мови й літератури.

Вагомим щаблем у формуванні екологічної культури є екологічна освіта. Вчені розглядають “екологічну освіту”, як неперервний психолого-педагогічний процес засвоєння учнями знань, цінностей та практичних навичок, спрямований на формування особистості з екоцентричним типом екологічної свідомості, що відображає закономірності діалектичної єдності суспільства, його культури і навколишнього середовища.

Зокрема, Є. М. Кудрявцева [6] зазначає, що екологічна освіта сьогодні є прикладом здійснення психолого-педагогічного принципу єдності освіти й виховання, в результаті якої формуються особистість школяра його світогляд. Тому поняття “екологічне виховання” в умовах загальноосвітнього навчального закладу розглядається як безперервний навчально-виховний процес, метою якого є формування у особистості школяра не тільки наукових знань, а й певних переконань, моральних принципів і норм, що визначають його життєву позицію і поведінку в галузі охорони довкілля, розуміння цінності усього живого та власної відповідальності за його майбутнє.

Отже, екологічна освіта і виховання є механізмом формування екологічної свідомості особистості з відповідним стилем мислення. Екологічна свідомість особистості розглядається вченими як результат індивідуального конкретного досвіду взаємодії з природою, набутих знань і переконань, моделі суспільної екологічної свідомості і екологічної поведінки, переломлених через призму особистісних психологічних особливостей. Метою екологічної освіти і виховання є формування екологічно вихованої особистості, яка стане носієм і творцем екологічної культури нашого суспільства.

Свідоме і бережливе ставлення до природи повинно формуватися з дитинства, у сім'ї, школі і можливе воно лише за умови активного формування екологічної культури і накопичення систематичних знань у цій галузі. Так, у словнику ми знаходимо таке тлумачення поняття екологічного виховання: “Екологічне виховання – це система виховних заходів, спрямованих на формування у членів суспільства екологічної культури, гуманності, науково-обґрунтованого ставлення до природи як вищої національної загальнолюдської цінності [7].

Отже, екологічне навчання і виховання – це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у людини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань практичних навичок, певної орієнтації і активної життєвої позиції в галузі охорони, збереження і примноження природних ресурсів.

В “Концепції екологічної освіти в школах України” екологічна освіта виділяється як складова частина комплексного формування особистості і визначає пріоритетний напрямок-організацію навчальних предметів у загальноосвітній школі. Вихідним положенням в концепції є те, що екологічна освіта і виховання в сучасних умовах розглядається не як окремий аспект, а як новий зміст і мета сучасного загальноосвітнього процесу в цілому. В концепції визначено, що метою екологічної освіти і екологічного виховання є формування екологічної культури особистості, яка базується на знаннях про взаємодію людини і природи,

включає уміння дати оцінку стану навколишнього середовища, прогнозувати можливі негативні наслідки побутової і виробничої діяльності. Концепція відображає сучасні тенденції освітнього процесу, який свідчить, що в країні одночасно розвивається декілька варіантів шкільної екологічної освіти і виховання. Кожен з варіантів враховує міжнародні принципи: єдність інтелектуального, емоційного і взаємозв'язок глобального, національного і краєзнавчого підходів.

Характеризуючи екологічно освічену і виховану особистість, І. Д. Зверев вважає, що вона має володіти навичками екологічно доцільної поведінки у спілкуванні з природою, свідомо турбуватися про збереження екологічної ситуації та її стабілізації, розуміти сутність основних екологічних взаємозв'язків, нести екологічну відповідальність за наслідки впливу людини на природу [2].

Екологічну освіту учнів початкових класів слід розглядати як інтегруючий аспект освіти взагалі, який забезпечує взаємозв'язок між гуманітарними і природними знаннями і таким чином, сприяє формуванню у дітей цілісної картини світу.

Екологічна культура школяра охоплює:

- знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини;
- розуміння необхідності берегти навколишнє середовище;
- уміння і навички позитивного впливу на природу;
- розуміння естетичної цінності природи.

Метою екологічної культури, виховання є формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального ставлення до навколишнього природного середовища. Немає сумніву в тому, що екологічне виховання треба починати з дошкільного віку і продовжувати в початковій школі.

Уже в початкових класах слід сформуванню у дітей думку, що людина – невід'ємна складова частина природи, що вона, розвиваючись, задовольняючи свої потреби, впливає на навколишнє середовище. При чому цей вплив може бути як позитивним, так і дуже негативним. Доцільно на уроках природознавства навести приклади і показати, що в результаті хижацького відношення до природи знищено значні території лісів, зменшено чисельність багатьох тварин, птахів і рослин, багато з яких повністю зникли з поверхні Землі.

Екологічне виховання дітей здійснюється на всіх етапах навчання в початковій школі і може бути реалізовано через систему завдань:

- формування в учнів розуміння необхідної гармонії людини з природою;
- оволодіння знаннями про природу рідного краю;
- виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство, основу життя на Землі;
- формування готовності до активного екологічного мислення.

Нами був виявлений недостатній рівень розвитку екологічної компетентності природоохоронного, краєзнавчого, культурологічного змісту в учнів початкової школи. Під "екологічною компетентністю" ми розуміємо екологічну обізнаність дітей, що передбачає наявність певних екологічних знань природознавчого, природоохоронного, краєзнавчого, культурологічного і валеологічного змісту, умінь і навичок, які з переходом дітей з одного вікового періоду до іншого поступово ускладнюються і розширюються.

Зупинимось на показниках засвоєння змісту окремих видів екологічної компетенції, які найбільше знаходять своє втілення в початковій школі. Так, *природознавча компетентність* молодших школярів передбачає наявність уяви у дітей про основні об'єкти живої і неживої природи, їх характерні особливості, розуміння явищ природи і їх різноманітність взаємозв'язків між об'єктами природи, вміння створювати умови для життєдіяльності живих

організмів, знання правил поведінки в природі. Показниками природознавчої обізнаності першокласників є: орієнтування дітей у рослинному і тваринному світі найближчого оточення; сформованість понять про різноманітність зв'язків в природі, оволодіння навичками вирощування та догляду за рослинами та тваринами, знання норм і правил поведінки в природному середовищі.

Природоохоронна компетенція передбачає: наявність елементарних знань раціонального природокористування, природоохоронних заходів свого краю. Показниками природоохоронної компетенції дітей є: сформованість понять про природоохоронні заходи в галузі природокористування; використання природних ресурсів в господарській діяльності і т. ін.

Краєзнавча компетентність передбачає: знання характерних особливостей природи рідного краю, знання про природоохоронні заходи рідного краю (заповідники). Показниками краєзнавчої обізнаності учнів є: наявність уявлень про характерні особливості природи рідного краю.

При реалізації вимог екологічного виховання необхідний комплекс таких методичних засобів і прийомів, щоб вивчення природи, будь-яке спілкування з нею залишало в пам'яті дітей глибокий слід, обов'язково впливало б на почуття і свідомість. Саме такий вплив сприяють ігри, вікторини, екскурсії, народні прикмети, екологічні досліди, тому їх розглядають як важливу умову ефективного формування екологічної культури в учнів молодших класів.

У початковій школі необхідно створювати всі умови для виховання молодших школярів у дусі любові до рідного краю, охорони навколишнього середовища, науково обґрунтованого використання природних багатств. Природоохоронну освіту учнів слід здійснювати в різних напрямках: на уроках, під час проведення екскурсій та науково-дослідницької роботи, позаурочній роботі тощо.

Формування екологічно-вихованої особистості – це не тільки знання морально-етичних норм і правил, але й ставлення до цих норм, причому, таке ставлення, яке перетворює їх у внутрішнє надбання людини, стає регулятором її поведінки. Як часто ми стикаємось з тим, що дитина знає правила поведінки і водночас порушує їх. Вся справа в тому що це правило не стало її внутрішнім особистісним знанням, не увійшло в систему її внутрішніх цінностей.

Формування ставлення до навколишнього – складний процес, що передбачає комплексний підхід: набуття спеціальних природничих знань, наявність позитивного емоційного ставлення і певних практичних навичок. Ці компоненти нерозривно пов'язані між собою. Спинимось, зокрема на формуванні позитивного емоційного ставлення дитини до природи, оскільки початкова школа має найбільші можливості для розв'язання цього важливого завдання.

За несприятливих умов виховання позитивні емоції можуть перетворюватися у негативні або ж, непідкріплені, перейти у байдужість до об'єктів природи. Тому дуже важливо, які враження залишаються від першої зустрічі з твариною, рослиною, явищем природи. На першому етапі навчання розуміння естетичної цінності природи важливу роль відіграє приклад відповідної оцінки об'єктів і явища природи зі знайомими і приємними образами. Казки, легенди, думи мають велике виховне значення завдяки їхньому особливому емоційному впливу на психіку дитини. Через ці форми народного етносу прищеплюється не лише любов до природи, а й усвідомлення необхідності її охорони, популяризації знань про навколишнє середовище, завдяки чому у дитини формується правильна екологічна поведінка.

Позитивний вплив на розвиток екологічної вихованості має складання екологічних казок, використання творчих ігор і створення ігрових ситуацій екологічного спрямування. Ігри та вікторини на екологічну тематику стимулюють інтерес учнів до проблем

навколишнього середовища і надають урокам яскравого емоційного забарвлення. Проблемні ситуації, наповнені екологічним змістом, виступають як засіб психологічної підготовки дітей до майбутніх життєвих ситуацій. Вони спонукають дитину до самостійного вибору поведінки дій у природі. Крім того, ситуації екологічного змісту звернені безпосередньо до особистості, яка ставиться в такі умови, коли потрібно самостійно запропонувати свій варіант рішення, дати оцінку, виразити власне ставлення до подій.

Використана література :

1. Волкова С. А. Екологічне виховання школярів. – К. : Знання, 1985. – 48 с.
2. Зверев І. Д. Охорона природи й екологічне виховання // Виховання школярів – 1985. – № 6. – С. 30-35.
3. Киселев И. И. Мировоззрение и экология. – К. : Наукова думка, 1990. – 111 с.
4. Концепція екологічної освіти в школах України. – К., 1993. – 17 с.
5. Кравченко С. М., Костецький М. В. Екологічна етика та психологія людини. – Львів : Світ, 1992. – 104 с.
6. Кудрявцева Е. М. О некоторых психологических принципах й условиях экологического образования // Пед. принципы и условия эколог. образования. – М., 1983. – С. 20-26.
7. Научно-технический прогресс. Словарь. – М. : Политиздат, 1987.

А н н о т а ц и я

В статтє рассматривается проблемы экологического обучения и воспитания учеников начальной школы.

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическая культура, экологическое просвещение, экологическое сознание, краеведческая, природоведческая и природоохранная компетенция.

A n n o t a t i o n

The paper addresses the problem of environmental education and training of elementary school

Key words: environmental education, environmental kulttura, environmental education, environmental awareness, local history, natural sciences, environmental expertise

Макаренко Л. Л.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Стаття присвячена питанню розвитку інформаційної компетентності особистості. Розглядається і систематизується підходи багатьох учених до визначення понять “культура”, “інформаційна культура”, “інформація”, “компетентність”, “компетенція”. У статті виділяються головні завдання вищого навчального закладу у формуванні інформаційної культури особистості, аспекти інформаційної культури, групи ключових компетенцій і майбутнього фахівця в інформаційному суспільстві.

Ключові слова: інформаційна культура, інформація, компетентність, компетенція.

Ситуація в суспільстві й системі освіти вимагає підготовки педагога, здатного працювати в нових умовах, якому необхідно не лише мати високий рівень загальної культури, але і нетрадиційно підходити до вирішення різноманітних проблем, організувати свою діяльність на творчій основі.